Suojellaan Lapsia ry/Skydda Barn rf asiantuntijalausunto

Aika: torstai 31.3.2022 klo 12.30
Asia: O 41/2020 vp Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelujärjestelmän toimivuus ja palveluiden vaikuttavuus

Seksuaaliväkivaltaa kokeneet lapset ovat keskenään eriarvoisessa asemassa
YK:n lapsen oikeuksia koskevan sopimuksen keskeisimpiä periaatteita on, että lapsi tarvitsee erityistä suojelua. Seksuaaliväkivallalla on pitkäaikaiset ja haitalliset seuraukset lapsen kehitykselle ja terveydelle, ja johtaa myös merkittävästi kohonneeseen riskiin toistuvaan uhriutumiseen ja syrjäytymiseen. Suomesta puuttuvat kuitenkin valtakunnalliset yhtenäiset ohjeet ja rakenteet niin seksuaalirikosten tekijöille rikosten ennaltaehkäisemiseksi, kuin seksuaalirikosten uhreiksi joutuneiden lapsiuhrien hoitamiseksi ja tuen arvioimiseksi. Palvelut ja hoitomenetelmät vaihtelevat, eivätkä ne aina pohjaudu tieteellisesti tutkittuihin menetelmiin ja Käypä hoito -suosituksiin. Palvelut puuttuvat joiltakin paikkakunnilta kokonaan, mikä heikentää seksuaalirikosten kohteeksi joutuneiden lasten tasa-arvoista laadukasta hoitoon ohjausta ja hoitoa.

Kuten tarkastusvaliokunnan selvityksessä todetaan, *”syrjäytyminen on ylisukupolvista ja ajoittuu nuoruuteen”*, on perheiden hyvinvoinnin edistäminen avainasemassa nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä ja hyvinvoinnin tukemisessa. Vanhemmat ovat ensisijaisia lasten tukemisessa, hoitamisessa sekä syrjäytymisen ennaltaehkäisemisessä ja alaikäisen seksuaalirikoksen uhrin kohdalla psykososiaalista tukea ja hoitoa tarvitsee koko perhe. Suojellaan Lapsia ry on luonut Suomeen valtakunnallisen Sinä Riität- vertaistukiryhmämallin seksuaalirikosten uhriksi joutuneiden lasten vanhempien tukemiseksi. Ryhmistä saadun kokemuksen ja palautteiden perusteella voimme todeta, että tuki seksuaaliväkivaltarikoksen kokeneille perheille on riittämätöntä ja eriarvoista. On sattumanvaraista, millaista tukea lapsiuhri ja hänen perheensä saavat, mikä johtaa eriarvoiseen asemaan myös korvauksien saamisessa. Esimerkiksi Keski-Suomen rikosvyyhdissä (2020), missä yhdellä tekijällä on ollut noin 200 lapsiuhria, osalla lapsista on esimerkiksi psykologin tekemä laaja haitan arviointi korvausten saamiseksi, kun taas osa lapsista ei ole käynyt edes lääkärissä.

Joillakin paikkakunnilla on moniammatilliseen yhteistyöhön perustuvia rakenteita uhrien ja heidän perheidensä tukemiseen. Useimmissa yliopistollisten keskussairaaloiden yhteydessä toimivissa lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksiköissä hyödynnetään tutkimusnäyttöön perustuvia hoitomenetelmiä traumatisoituneiden lasten hoitamisessa. Valitettavasti hoitoa saavat usein vain iältään nuorimmat lapset. Lisäksi nämä yksiköt eivät pysty palvelemaan kuin murto-osaa seksuaaliväkivallan uhriksi joutuneista lapsista. Huomioitavaa on myös, että hoitopolkujen puuttuessa yksikköihin ohjautuu harvoin verkkovälitteisten seksuaalirikosten uhriksi joutuneita lapsia. Suomen kokoisessa ja väestörakenteelta hajautuneessa maassa on tärkeää keskittää ammattitaitoa, mutta samalla on huolehdittava, että eri puolilla maata on osaamista väki-vallan uhrien tukemisessa.
Tällä hetkellä seksuaaliväkivallan kohteeksi joutuneet aikuiset saavat laadukkaampaa hoitoa kuin lapset. Oikeusministeriöntyöryhmän laatiman raportin (2018) mukaan viiveet lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten kohdalla ovat pidempiä kuin aikuisten, keskimäärin lähes kaksi vuotta. Eduskunnan oikeusasiamies on kehottanut kahdessa kanteluratkaisussaan poliisia kiinnittämään huomiota sekä lapsien tekemiksi epäiltyjen, että lapsiin kohdistuneiden rikostenesitutkintojen kestoon (ratkaisut 1084/2019 , 3462/2019). Tilanne on sekä lapsiuhreille että heidän vanhemmilleen sietämätön. Aiemmin lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden tilanne oli kestämätön, jonka seurauksena säädettiin hoitotakuu hoidon tarpeen arvioinnille ja hoidolle ajalliset rajat. Nyt, alaikäisten rikosprosessin tilanteen ollessa kestämätön, tulisi myös alaikäisten rikosten uhrien rikosprosessiin asettaa vastaavia takuita.
Suojellaan Lapsia ry painottaa, että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ennaltaehkäisemiseksi on oleellista, että mahdollisiin rikostentekijöihin puututaan jo ennen rikosten toteutumista, joka sitoutuu vahvasti myös nuorten

syrjäytymisen estämiseen. Seksuaalirikoksen tekijöille tarjottava hoito toteutuu ammattimaisesti pääsääntöisesti vasta vankilassa, mikä tarkoittaa sitä, että saadakseen hoitoa tulee ensin tehdä vakava seksuaalirikos. Suojellaan Lapsia ry tekee merkittävää, innovatiivista tutkimusta pimeässä verkossa lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan kuvamateriaalin (CSAM) käyttäjistä. Yhdistyksen 09/2021 julkaistu tutkimus (liitteenä) osoittaa, että suuri osa laittoman lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan kuvamateriaalin käyttäjistä (CSAM) ovat kohdanneet materiaalia ensimmäisen kerran ollessaan itse lapsia, joka voidaan luokitella haitalliseksi lapsuuden kokemukseksi (ACE), jolla voi olla kauaskantoisia haitallisia vaikutuksia kehitykseen ja hyvinvointiin. Suojellaan Lapsia ry haluaa huomioitavan, että tutkimustulosten (2021) mukaan vastaajista lähes 60 % kertoi kokeneensa halua vetäytyä sosiaalisesti. On tärkeää myös huomioida, että samaan kyselyyn vastanneista, noin puolet kertoivat haluavansa lopettaa kuvamateriaalin käytön.

Kuten tarkastusvaliokunnan selvityksessä todetaan, syrjäytymisen suuret kulut selittyvät sen vaikutusten pitkäaikaisuudella, ja Heckmanin (2008) laskelmien perusteella varhaislapsuudessa käytetyt eurot inhimillisen pääoman vahvistamiseen tuottavat kaksinkertaisesti vaikuttavuutta nuoruudessa sijoitettuihin euroihin verrattuna. Syrjäytymistä ehkäisevät tekijät tulisi varmistaa jo varhaisessa vaiheessa, ja Suojellaan Lapsia ry haluaakin painottaa, että myös seksuaalirikosten ennaltaehkäiseminen vaatii varhaisia konkreettisia toimia. Kansainvälisen, myös Suomea sitovan lainsäädännön mukaisesti (mm. Lanzaroten sopimus, Art. 15&16, EU Direktiivi 2011/93 Art.22) tulisikin varmistaa, että seksuaalirikoksen uhriksi joutuneiden lasten lisäksi myös seksuaalirikoksiin syyllistyneillä/kohonneen riskin väkivaltarikoksiin omaavilla nuorilla on pääsy matalan kynnyksen palveluihin. Selvityksen mukaan myös palvelurakenteen näkökulmasta tuen tarpeen havaitseminen ja tarjoaminen ovat helpompia toteuttaa varhaisessa vaiheessa, joka on myös hyvin menestyneille kunnille tyypillistä. Vaikka varhaisiin toimiin investoiminen vaatii alkuvaiheessa suuremman investoinnin, tulisi lapsen oikeuksien mukaisesti varmistaa lapsen edun ensisijaisuus päätöksenteossa, ja huomioida että investointi varhaiseen ennaltaehkäisyyn tukee kestävää lapsen oikeuksien toteutumisen kehitystä.
Selvityksestä ilmenee, että syrjäytymisen ehkäisyssä hyvin menestyneille kunnille ovat tyypillisiä seuraavat asiat: Niissä on sitouduttu panostamaan pitkäjänteisesti lasten ja nuorten palveluketjujen toimivuuteen, edistämään yhteistyötä eri toimialojen ja sektoreiden välillä ja tarvittaessa tekemään organisaatiomuutoksia ja nopeita panostuksia lasten ja nuorten ennalta ehkäiseviin palveluihin. Suojellaan Lapsia ry painottaa, että niin lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan kuin nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisy vaatiikin monitoimijaista ja monitieteellistä työtä, joka tulee toteuttaa laajassa yhteistyössä niin muun muassa kansalaisjärjestöjen, poliisin, tutkijoiden, sosiaalipalveluiden, yksityisten sekä julkisten palveluntarjoajien kanssa. Selvityksessä todetaan kuitenkin myös, että poliittiset keskustelut STEA-rahoituksen määrittymis- ja seuraamisperiaatteista ovat aiheuttaneet epävarmuutta ja epäjatkumoa nuorten syrjäytymistä torjuvien palveluiden toteuttamiseen. Tämän lisäksi, järjestöjen itsenäinen asema palveluntuottajana kunnan rinnalla vaikeuttaa ilmiön kokonaistilanteen hahmottamista. Suojellaan Lapsia ry tukee ehdotettua toimenpidettä tutkia miten järjestörahoitus vaikuttaa nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn ja korostaa järjestöjen merkityksellistä työtä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Järjestöjen tukeminen tarjoaa merkittävän lisäresurssin nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisemiksi ja edistää konkreettisesti lasten oikeuksia. Eri toimijoiden välistä tiedonvälitystä tulee kuitenkin entisestään vahvistaa.

Suojellaan Lapsia ry kokee, että Suomen SERI-keskuksien yhteyteen tulee kehittää jatkossa toimintaa, joka edistää seksuaalirikosten uhriksi joutuneiden lasten hoitoa, ennaltaehkäisten rikosten uhriksi joutuneiden lasten ja/tai rikoksiin mahdollisesti syyllistyvien nuorten syrjäytymistä. Näin varmistetaan hoidon ja tuen paikalliset rakenteet ja varmistetaan, että seksuaaliväkivallan uhriksi joutuneen lapsen avuntarve arvioidaan ja hoito toteutetaan tasa-arvoisesti riippumatta asuinpaikkakunnasta. Lapsiuhrien hoidon tulee perustua tieteelliseen tutkimukseen, ja sille tulee laatia yhteneväiset valtakunnalliset ohjeet ja Käypä hoito –suositukset myös verkkovälitteisten seksuaalirikosten uhriksi joutuneiden lasten hoitopolun ja laadukkaan hoitamisen takaamiseksi.